

УДК [94:355:327](477.75=1-81/-82)"1434/1441":
930.2(100)
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2026.03.823>

ВІЙСЬКА КРИМСЬКИХ ТАТАР У КОНФЛІКТІ МІЖ ГЕНУЄЮ ТА ФЕОДОРО (1434—1441 рр.)

Сергій КОЗЛОВСЬКИЙ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4590-2433>

кандидат історичних наук, доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра історії середніх віків та візантиністики
історичного факультету
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: serg.kozlovskyy@gmail.com

Проаналізовано участь кримських татар у військовому конфлікті між князівством Феодоро та Генуезькою республікою у 1434—1441 рр. Особлива увага сконцентрована на діяльності генуезької військової експедиції капітана Карла Ломелліно та битві поблизу Солхата 22 червня 1434 р. Висвітлено передумови конфлікту, політичну ситуацію на Кримському півострові напередодні бойових дій. Проаналізовано склад, чисельність, тактику війська генуезької експедиції і військ Кримського улусу.

Актуальність теми зумовлена тим, що військове протистояння між Генуєю та кримськими татарами недостатньо висвітлено в історичній науці, аналіз конфлікту дає змогу більш детально вивчити тактику та озброєння кримців.

Мета статті — проаналізувати перебіг конфлікту між Генуєю та Феодоро у 1434—1441 рр., з'ясувати чисельність сил сторін, дослідити перебіг битви при Солхаті 1434 р. та визначити вклад військ кримців у хід військової кампанії.

Методи дослідження: порівняльно-історичний, критичне зіставлення джерел.

Результати. Конфлікт 1434—1441 рр. та особливо битва при Солхаті дозволили кримським татарам заявити про себе як про домінуючу силу на півострові. Отримавши перемогу над генуезцями, татари ще більше зміцнились, що дало змогу згодом відколотись від Орди та стати самостійною силою. Потребує подальшого вивчення питання, пов'язане з тим, яку роль у конфлікті відіграв Хаджі І Герай, який згодом став першим ханом кримців.

Ключові слова: конфлікт, військове мистецтво, тактика, битва, військо, експедиція, кримці, озброєння, Кримський улус, Генуя, Феодоро, втрати.

Serhii KOZLOVSKYI

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-4590-2433>

Ph.D (in History), Associate Professor,
Department of Medieval History and Byzantine Studies,
Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska str., 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: serg.kozlovskyy@gmail.com

CRIMEAN TATAR ARMY IN THE CONFLICT BETWEEN GENOA AND THEODORO (1434—1441)

The article analyzes the participation of the Crimean Tatars in the military conflict between the Principality of Feodoro and the Republic of Genoa in 1434—1441. Special attention is focused on the activities of the Genoese military expedition of Captain Carlo Lomellino and the battle near Solkhat on June 22, 1434. The prerequisites of the conflict, the political situation on the Crimean Peninsula on the eve of the hostilities are highlighted. The composition, number, tactics of the troops of the Genoese expedition and the troops of the Crimean Ulus are analyzed.

The relevance of the topic is due to the fact that the military confrontation between Genoa and the Crimean Tatars is not sufficiently covered in historical science, the analysis of the conflict allows us to study the tactics and armament of the Crimeans in more detail.

The purpose of the article is to analyze the course of the conflict between Genoa and Feodoro in 1434—1441, to find out the number of forces of the parties, to investigate the course of the Battle of Solkhat in 1434 and to determine the contribution of the Crimean troops to the course of the military campaign.

Research methods: comparative-historical, critical comparison of sources.

Results. It is proved that the Genoese were defeated near Solkhat due to the effective tactics of the Tatars and the mistakes of the troops of Carlo Lomellino himself. It is found out that the tactics of the Crimeans involved a maneuverable battle, where the main striking role was played by horse archers, who inflicted heavy losses on the enemy through massive shelling. The main content of the peace agreement between the Crimeans and the Genoese is revealed, thanks to which the Crimeans received a large ransom for prisoners and a considerable annual tribute. The conflict of 1434—1441 and especially the Battle of Solkhat allowed the Crimean Tatars to assert themselves as the dominant force on the peninsula. Having won the victory over the Genoese, the Tatars became even stronger, which allowed them to later break away from the Horde and become an independent force. The question of what role in the conflict was played by Hadji I Gerai, who later became the first Khan of the Crimeans, requires further study.

Keywords: conflict, military art, tactics, battle, army, expedition, Crimeans, armament, Crimean ulus, Genoa, Feodoro, losses.

Вступ. *Постановка проблеми.* Кримське ханство стало специфічною державою Східної Європи, адже, маючи обмежені людські ресурси та економічний потенціал, вело тривале протистояння зі значно потужнішими сусідами, такими як Московія, Велике князівство Литовське, а пізніше й Річ Посполита та інші. Держава постала на уламках Орди, мала військо, яке використовувало на полі бою досить ефективну тактику. Саме остання давала змогу компенсувати обмежені мобілізаційні можливості та технологічне оснащення. У першій половині XV ст. Кримський півострів став ареною боротьби між Генуезькою республікою та князівством Феодоро. Кримці підтримали Феодоро, оскільки не бажали посилення Генуї та планували створити власну державність, здобути владу на усьому півострові, що згодом й відбулось. Військо кримських татар відіграло ключову роль у протистоянні Феодоро та Генуї, оскільки завдало поразки генуезцям під Солхатом у 1434 р., захистивши, таким чином, свою столицю та не дало розгромити феодоритів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядаючи історію кримських татар та Кримського півострова, слід згадати про науковий доробок українського дослідника С. Громенка, який описавши конфлікт 1434—1441 рр., стверджує, що саме під час конфлікту в Криму вперше була застосована артилерія. Він дійшов висновку, що переможцем вийшли кримці (Кримський улус), який з мінімальними втратами зупинив вторгнення Генуї [1]. На думку дослідниці О. Мавриної, Хаджі І Герая не зміг скористатись перемогою, здобутою у Солхату, і через боротьбу з іншими конкурентами за ханський титул вимушений був покинути півострів [2, с. 196]. Польський дослідник Р. Гришко, розглядаючи політику Генуї на Чорному морі, доходить висновків, що татари скористались конфліктом між Генуєю та Феодоро [3, с. 329]. Дослідник Ю. Даміан справедливо зауважує, що битва при Солхаті 1434 р. справила сильний вплив на розвиток військового мистецтва італійських держав, продемонструвала ефективність далекобійної зброї [4, р. 129—144]. На думку історика Ш. Папакості, незважаючи на те, що генуезці зібрали велику військову експедицію, вони недооцінили татар, зробили кілька кричущих помилок та зазнали нищівної поразки [5, р. 259—275]. Основою джерельної

бази дослідження є листи генуезьких чиновників, які стосуються подій 1434 р. і опубліковані дослідником А. Агосто [6, р. 509—517]. Конфлікт між Генуєю та Феодоро описаний у мемуарах падуанського хроніста А. Гатарі [6, с. 406—408].

Основна частина. Протягом 1422—1424 рр. у Криму точилась війна між Генуезькою республікою та князівством Феодоро за контроль над Чорноморським узбережжям та торговими шляхами. Правитель Феодоро — Олексій, захопив порти Чембало (суч. Балаклава) та Авліту (суч. Інкерман), однак під ударами генуезців вимушений був згодом полишити Чембало. Результатом війни для Феодоро стало збереження контролю над Авлітою, однак сторони не вирішили свої суперечки і це означало, що у майбутньому вибухнуть нові конфлікти. Ще одним політичним гравцем на півострові був Кримський улус Орди, правителі якого мали чималі повноваження — вели переписку з султанами Єгипту, заключали угоди з Феодоро та Генуєю. Православне князівство Феодоро займало гірські райони півострова, мало лише один порт — Каламіту, сплачувало данину ординцям, а переважну більшість його населення становили греки, готи, караїми. Правителі Феодоро підтримували дружні відносини з династією Комнінів, що правила Трапезундом та московськими князями [5, р. 263]. Генуезці, зважаючи на зв'язок з метрополією, мали потужний флот, були у військовому плані найпотужнішою силою Криму, однак республіка була суттєво ослаблена протистоянням з Венецією, Флоренцією та Арагоном. Татари, знаючи, що аби перемогти генуезців їм не вистачає сил, вирішили запросити до Криму Хаджі Герая — представника династії Чингізидів, який народився у Литві і на думку кримської знаті міг залучитись підтримкою останньої [6, р. 509]. Можливо, Чингізида запросили до Криму представники знаті й тому, що прагнули позбутись залежності від Орди. На той час номінальною столицею улусу татар був Солхат — важливий ремісничий та економічний центр на території півострова.

Князь Олексій, якого не влаштовували результати попередньої війни 1422—1424 рр., вирішив здобути контроль над чорноморськими твердинями Генуї. У лютому 1433 р., мешканці Чембало, передусім греки, яких, можливо підбурили феодорити, підняли повстання [8, р. 310—311]. Виступи мешканців

порту можливо були спричинені і високими цінами на продукти харчування та податками, що стало наслідком епідемії чуми, яка вирувала у регіоні кількома роками раніше [5, р. 265]. Повстання розпочалось у той період, коли на морі вирували шторми й генуезці не могли швидко надіслати каральну експедицію. Частина гарнізону врятувалась втечею, шестеро захисників Чембало були осліплені, можливо під час повстання були й вбиті. В історичній літературі зустрічаються версії й того, що повстання у Чембало було ініційоване татарами і феодорита втілили у життя задум союзників [9, р. 53]. Існування угоди між татарами та князем Олексієм підтверджує історик Я. Пилипчук [10, с. 53]. Румунський дослідник Ш. Папакостя стверджує, що татари робили регулярні набіги на місцевість поблизу Кафи і навіть кілька раз брали місто в облогу [5, с. 267]. Візантійський історик та хроніст Лаонік Халкоконділ з цього приводу писав наступне: «Скіфи посварилися з мешканцями цього міста [Кафи], грабували його» [11, р. 172]. На думку дослідника С. Громенка, влітку 1433 р. фактичну владу над татарами Криму мав ординський хан Сеїд-Ахмат II, який негативно ставився до генуезців, оскільки ті підтримували його конкурента — хана Улуг-Мухаммеда [12]. Такої ж думки й дослідниця О. Мавріна [2, с. 80]. У 1433 р., як вже вказувалось раніше, у Криму перебував намісник Улуг-Мухаммеда — Хаджі І Герай. Варто згадати те, що у різних документах, включаючи генуезьких, не названо ім'я хана, який під час конфлікту правив у Криму. Частина дослідників припускають, що Улуг-Мухаммед був номінальним правителем, а реальна влада належала бейам.

Втрата порту сильно занепокоїла консула Батісто де Фонарі, головного представника республіки у Криму, оскільки це загрожувало спричинити ланцюгову реакцію — повстання могли відбутись й у інших колоніях Криму [3, с. 52]. Така загроза була цілком можливою, адже навіть в головному оплоті республіки на півострові — Каффі, третину населення складали греки, вірмени, караїми, які були потенційними союзниками Феодоро і не були лояльними до адміністрації республіки. Окрім цього у містах перебували незначні гарнізони, чисельністю від 20 (а то й менше) до 80 воїнів, а на півострові мешкало від 300 до 500 «латинських родин», тому мобілізаційні можливості Генуї у Криму були

незначними й великі сподівання покладали на метрополію [5, р. 270].

Здобувши Чембало з його верфями та арсеналом зброї, князівство Феодоро у майбутньому могло наростити свою військову потугу. Не зумівши відбити Чембало власними силами, адже у червні 1433 р. здобути місто спробував флот Пери (квартал Константинополя) під командуванням Бартоломео ді Леванто, консул де Фонарі звернувся по допомогу до центральної влади республіки [1]. Звістка про те, що Чембало захопили феодорита надійшла до Генуї лише влітку 1433 р. — губернатор та Рада старійшин повідомили про це Міланського герцога Філіппо Маріо Вісконті [13, р. 558—559].

Незважаючи на різні перешкоди, Генуя не могла змиритись з втратою Чембало та загрозами для інших колоній у Криму, тому дож Адорно та Рада Старійшин вирішили спорядити на півострів каральну експедицію. Головною проблемою був пошук коштів на проведення цієї місії і вони знайшлись — кредит уряду надала найбільша фінансова установа республіки — Банк Сан-Джорджо (банк Св. Георгія), який не бажав втратити свою філію у Кафі, а також встановити прямий контроль над колоніями у Криму [14, р. 104]. На отримані від банку гроші, вдалось спорядити 10 нефів, 9 галер та один галіот [7, р. 406]. За підрахунками Ю. Даміана, генуезці зібрали до 10-тисячне військо [4, р. 131]. Натомість на думку візантійського хроніста Лаоніка Халкоконділа, озброєних воїнів було 8 тис., а решта — допоміжний персонал [11, р. 172]. У складі корпусу, за різними даними, було 1200—1300 арбалетників. Командувачем експедиції призначили капітана армади (*capitano de l'armada*) Карла Ломелліно — сина правителя Корсики, Наполеона [15, р. 1312]. Варто зазначити, що родич начальника експедиції, Франческо Ломелліно у 1431 р. був консулом Кафи, тому Карл добре знав про справи на півострові [16]. Експедиція покинула Геную у березні 1434 р., прибула до о. Хіос, де генуезці поповнили свій флот за рахунок ще одного галіоту та наймандів. У травні флот вже перебував у Чорному морі. К. Ломелліно планував відвоювати Чембало, зруйнувати порт Каламіту та покарати татар.

4 червня генуезький флот підійшов до Чембало та блокував порт з моря. Місто мало мури, вежі, а вхід у бухту перегороджував ланцюг, за прикладом Кон-

стантинополя. Вранці 5 червня генуезці на кількох шлюпках підійшли до ланцюга і під прикриттям артилерійського вогню з човнів, змогли розрубати ланцюг, відкривши доступ у бухту [1]. Далі судна увійшли у бухту і вишикувались для обстрілу Чембало, а 6 червня генуезці висадили десант на суходіл, який блокував порт з суші, розпочались бої [5, р. 272]. Захисники Чембало відбили перші штурми, однак наступного дня генуезці зняли з човнів частину гармат та вели обстріл однієї ділянки мурів, де знаходилась вежа. В результаті обстрілів одна з башт зазнала серйозних ушкоджень (можливо була й зруйнована), у стіні утворились проломи, через які воїни Ломелліно вдерлись 8 червня до Чембало [4, р. 131]. Рештки гарнізону міста, 50—70 бійців на чолі з сином князя Олексія — Олобеем, спробували сховатись у фортеці, однак генуезці вдерлись туди, захопивши у полон окрім князівського сина кілька знатних феодоритів. С. Громенко натомість наголошує, що ймовірно обороною порту керував старший син Олексія — Іоанн і саме він потрапив у полон [12]. В результаті Чембало було розграбоване, загинуло чимало містян і, таким чином, було виконане перше завдання експедиції Ломелліно.

9 червня генуезці висадили десант з галер у Каламіти, а згодом до міста, суходолом, підійшли інші загони експедиційного війська. Генуезці вели перемовини з жителями порту вимагаючи у феодоритів капітуляції, натомість місцеве населення використало ці перемовини аби виграти час та втекти з Каламіти. Коли генуезці увійшли у порт, то побачили фактично пусте місто та спалили його [7, р. 407]. Так було виконане друге основне завдання експедиції К. Ломелліно. Далі капітан звелів частині війська проводити набіги на поселення, а екіпажам човнів займатись каперством у прибережних водах — це все робилось з метою залякування місцевого населення, аби воно виявило покору генуезцям [5, р. 272]. 12 червня у Кафі відбулась нарада за участю консулів, офіцерів та Ломелліно, на якій прийняли рішення завдати удар по Солхату, аби покарати татар за пограбування генуезьких торговців та союз з феодоритами. Незважаючи на це, наступного дня до Солхату відправили парламентаря — можливо К. Ломелліно міркував, що вдасться залякати кримців, отримати від них гарантії безпеки та змусити розірвати відносини з Феодоро. Натомість за нез'ясованих обставин

посланця вбили і це означало лише одне — у будь-якому випадку буде зіткнення з татарами. Генуезці провели підготовку до походу, поповнили військо місцевими контингентами і зранку 22 червня вирушили на Солхат. Військо, чисельністю 8—10 тис. осіб (включаючи допоміжний персонал) розтянулось на понад 3 км, оскільки у його складі був величезний обоз у 600—700 возів, якими транспортували гармати, арбалети, драбини, набої та інше, а також частину воїнів [6, р. 516].

Військо пересувалось трьома частинами. У авангарді знаходилось понад 300 вершників включаючи капітанів човнів, офіцерів та представників місцевої знаті. За авангардом слідувала основна частина війська та понад половина возів, а позаду знаходився ар'єргард. В ар'єргарді перебував сам капітан Ломелліно, 60 вершників, біля 300 возів (на яких транспортували переважно облогові знаряддя), найманий персонал. На думку Я. Даміана, військо налічувало 5 тис. озброєних воїнів, 3 тис. чол. допоміжного персоналу, 612 возів на яких знаходилась зброя та усе необхідне для облоги міста і лише 300 вершників, які не були готові до бою, оскільки більшість не мали навіть зброї [4, р. 132]. Війська генуезців несли три штандарти (хорогви) — символ Генуї (червоний хрест на срібному полі), прапор К. Ломелліно (поле розділене на дві однакові частини, червоного та золотавого кольорів) та прапор герцога Вісконті (на червоному полі срібна змія ковтає людину) [17, р. 338—339].

Виникає питання, які сили могли протиставити генуезцям татари та їх союзники феодорити? Венеційський купець та дипломат І. Барбаро, який побував у Криму зазначав, що кримців було багато і за потреби вони могли виставити 3—4 тис. вершників [18]. У більшості джерел зазначено, що у першій половині XV ст. татари могли зібрати військо чисельністю від 3 до 6 тис. воїнів. До появи першого хана, основу війська кримців складали загони знаті (мурз та беїв), а також ополчення (сеферлю). З юних років представники знаті збирали довкола себе вправних воїнів, які повсюди їх супроводжували і були готові у будь-який момент вступити у бій за вказівкою свого патрона [19, р. 451]. Татарська знать, знаючи, що до Криму прибудуть генуезці, вочевидь ще навесні 1434 р. провела мобілізацію, підготувала коней, запас харчів та інше.

Кримці не могли виставити на полі бою загони важкоозброєної кінноти, чисельний облоговий корпус як ординці у XIII ст. Основу війська татар становила легка кіннота, головною зброєю якої були легкі луки. Кримці ще не мали загартованого у численних боях війська, однак вже у першій половині XIV ст. зрозуміли, що у тактиці мають домінувати швидкість та маневр, масований обстріл ворога з луків з великої відстані, аби ворог не міг вести вогонь у відповідь. Маючи обмежені людські ресурси татари розуміли, щоб не зазнавати великих втрат, слід уникати масштабних битв з ворожими силами, а якщо й вступати у такі, то виключно за сприятливих для себе обставин. Незважаючи на нечисельне військо, татарські воїни змалечку виховувались у спартанських умовах, вчилися битись з ворогом, переносити різні труднощі та чудово орієнтувались на місцевості. Варто також зазначити, що князь Олексій міг виставити проти генуезців від 800 до 1 тис. бійців [10, р. 53]. Про бойові якості цих воїнів важко судити через брак джерельної бази, однак, очевидно, це була піхота та легка кавалерія. Таким чином, генуезці мали чисельну перевагу над кримцями та феодоритами.

Військо генуезців просувалось дуже повільно, оскільки воїни перебували на відкритій місцевості, під палючим сонцем, виснажились, їм довелося підійматись на хребет Біюк-Егет, а потім спускатись в долину р. Чурук-Су, де знаходилося селище Карагоз. До 16.00 генуезці подолали понад 15 км і перебували у 8—9 км від Солхату. Великим недоліком для Ломелліно було те, що з початку походу на Солхат він допустив ряд кричущих тактичних помилок — не провів розвідку місцевості, недооцінив татар, не виставив охорону, яка повинна була перебувати у постійній бойовій готовності. Генуезці готувались до облоги Солхату, а не боїв з ворожим військом на відкритій місцевості. Після 16.00 генуезці побачили на пагорбах, які знаходились на флангах війська, кілька татарських воїнів — очевидно, це були розвідники. Авангард війська спішився, готуючись прийняти бій у пішому строю [7, р. 407]. Згодом з'явилося уже кілька десятків вершників кримців, які розпочали масований обстріл з луків авангарду генуезців — понад 100 воїнів були убиті або отримали поранення, а решта почали панічно утікати. Далі з'явилися основні сили татар і теж вступили

ли у бій. Побачивши, що воїни авангарду почали панічно утікати, теж саме зробила й основна частина війська [7, р. 516—517]. С. Манфроні стверджує, що військо генуезців атакували близько 200 татарських вершників, але вони діяли так швидко і рішуче, що воїнів Ломелліні охопила паніка [7, р. 38—39]. Паніка охопила й коней та волів, які перевертали вози. Поки генуезці у паніці намагались покинути поле бою, зліва від дороги проносились татарські лучники, які засипали воїнів К. Ломелліно градом стріл. Коли у татарських вершників закінчувались стріли, вони перетинали дорогу, переходячи на правий фланг, та шаблями рубали ворогів, що втікали. Дослідник С. Громенко так описував атаку війська кримців: «*Раптово на навколишніх пагорбах з'явились кавалерійські роз'їзди ординців. Постійно обстрілюючи з луків противника, вони змусили до втечі 300 італійських вершників, а потім усіма силами — до п'яти тисяч осіб, вдарили на піхоту. І тут з'ясувалося, що непереможні раніше генуезці просто не готові до бою. Усі їхні озброєння й обладунки були складені на тих самих возах, і часу надіти їх уже не було. Відбиватися голими руками було неможливо, тому італійці просто побігли з поля бою. Татарська кіннота переслідувала їх півдороги, після чого ніч приховала сліди розгрому. Ординські загони, захопивши трофеї, відійшли до Солхата*» [1].

Розгром війська К. Ломелліно тривав приблизно до 22.00—23.00, тобто до пізнього вечора. Частина воїнів та допоміжного персоналу, знаючи, що на відкритій місцевості не вдасться втекти від татарських вершників, прикинулись мертвими, до настання темряви лежали серед тіл убитих і в сутінках вирушили до Кафи. Багато з тих хто врятувався мали по кілька поранень [4, р. 133]. Військо К. Ломелліно зазнало поразки, втратило левову частку обозу. Перемога татарських лучників над генуезцями не була феноменом. Слід згадати про ефективні дії англійських лучників у битвах при Кресі (1346), Пуатьє (1356), Азенкурі (1415) та інших, коли французи втрачали тисячі лицарів та зазнавали нищівних поразок. У битві при Солхаті генуезці втратили 2 тис. убитими [6, р. 516]. Невідомо скільки з цієї кількості загинуло воїнів власне експедиційного корпусу. Можливо, найбільших втрат зазнали піші воїни, зброєносці та допоміжний персонал. Про втрати кримців неві-

домо і, очевидно, вони були незначними. Генуезці не встигли побудувати вагенбург, що значно б зменшило кількість втрат. Навіть якби генуезці вишикувалися у бойовий стрій, то арбалетники не могли би на рівних вести бій з татарськими лучниками, програючи останнім у дальності стрільби. До того ж, кримці контролювали висоти поблизу дороги. Взагалі перемога татар під Солхатом, набіги на Польщу довели, що арбалети були малоефективною зброєю проти кінноти кримців. На думку польського дослідника М. Плевчинського саме через низьку ефективність арбалетів, поляки до 1521 р. майже відмовились від них на користь луків [21, с. 46].

Татари та феодорити, які, очевидно, теж брали участь у битві попрямували до Солхату, аби відсвяткувати перемогу. На наступний день переможці повернулись на поле бою аби зібрати трофеї, відрубали голови у вбитих, з яких згодом вибудували башти для залякування ворога [6, р. 516]. Якби генуезці штурмом здобули Солхат, то місто розділило б долю Каламіти та Чембало. Аби поновити втрати, К. Ломелліно перевів до війська екіпажі двох галер, мобілізував частину місцевого населення і був готовий продовжувати бойові дії проти князівства Феодоро та татар, однак центральна влада Генуї та адміністрація кримських колоній вирішили, що нові втрати та тривалі бойові дії завдадуть сильного удару по економіці республіки та вирішили вести перемовини. На півострові через бойові дії та зменшення торгівлі утворилась нестача продуктів харчування. 27 червня до Чембало прибув загін з 200 кримців, які вимагали здачі міста. Розпочались перемовини, у яких посередниками виступали й представники Трапезунда. 13 липня між генуезцями та кримцями було укладено угоду яка передбачала викуп полонених. Генуезці планували сплатити за полонених представників знаті 25,2 тис. аспрів, однак татари вимагали за кожного полоненого 2 тис. аспрів і, таким чином, бажали отримати 84 тис. аспрів або 420 соммо. Сторонам вдалось досягти компромісу — генуезці сплатили 50 тис. аспрів (250 соммо) за 25 полонених, оскільки решта бранців або померли від поранень або ж були вбиті татарами через те, що чинили спротив [1]. Варто зазначити, що якщо до подій 1434 р. генуезці сплачували кримцям 3% від отриманих митних зборів, то після битви поблизу Солхату довелось щорічно надавати вже 9% [2, с. 90]. Військо К. Ло-

мелліно завантажилось на човни та повернулось до метрополії. Незважаючи на укладену у 1434 р. угоду, татари здійснювали набіги на території генуезців, у 1438 р. заблокували підвезення хліба до Каффи, внаслідок чого він подорожчав на 200% [12].

В результаті бойових дій, князівство Феодоро так і не змогло здобути Чембало, зазнало втрат, був зруйнований фактично єдиний порт князівства. Генуезці повернули контроль над Чембало, однак вимушені були виплачувати чималу данину татарам. К. Ломелліно повернувся до Генуї, отримав титул «золотого кавалера» [22, р. 137—140]. Очевидно, у капітана були впливові покровителі у республіки, а здобуття Чембало, спалення Каламіти та укладення миру з татарами за своїм значенням переважило поразку під Солхатом. К. Ломелліно у 1435 р. помер, а у грудні цього ж року у Генуї спалахнуло повстання пополанів та боротьба за владу, результатом якої стало те, що у березні 1436 р. новим правителем став Томмазо ді Кампофрегозо [16]. Хаджі І Герай під тиском Сеїд-Ахмат II вимушений був покинути Крим, вирушив до Литви й повернувся на півострів, на запрошення Ширинських та Баринських мурз лише у 1443 р. За деякими даними Сеїд-Ахмат II з'явився у Криму через таємну дипломатію К. Ломелліно, який нацькував хана на Герая. У виграші залишився банк Святого Георгія, який отримав контроль над колоніями у Криму до 1475 р., коли на півострів прибуло османське військо.

Незважаючи на укладений договір між кримцями та генуезцями, конфлікт між Генуєю та Феодоро продовжувався, хоча інтенсивних бойових дій не було. Генуезці час від часу здійснювали рейди на території князівства, захоплювали полонених. Своєю чергою, феодорити підбурювали населення колоній до заколоту — у 1439 р. у Чембало мали місце заворушення у яких було поранено консула, а метрополія направила війська [12]. На початку 1441 р. поблизу Чембало було захоплене генуезький човен, а екіпаж потрапив до полону. Мирна угода між Генуєю та Феодоро була підписана, ймовірно, восени 1441 р. і це означувало завершення війни між державами. Між республікою та князівством відбувся обмін полоненими, князь Олексій отримав захоплені генуезцями території, включаючи спалену Каламіту та Фуну, між державами встановлювались кордони, які існували до початку конфлікту [23, с. 67—68].

Князь Олексій помер у 1449 р., а практично у той же час (кін. 1440-х рр.) у Криму на політичній арені з'явився новий потужний гравець — Кримське ханство, з яким вимушені були рахуватись усі сусідні держави.

Висновки. Оскільки внаслідок конфлікту 1422—1424 рр. князівство Феодоро та Генуезька республіка не досягли своїх цілей, не вирішили низки питань, було зрозуміло, що конфлікт продовжиться з новою силою. У 1433 р. повстали мешканці генуезького порту Чембало, які скинули місцеву адміністрацію, і це стало приводом для направлення на Кримський півострів військової експедиції під командуванням Карла Ломелліно, яке отримало завдання розгромити феодоритів та покарати їх союзників — татар. Військо Генуї у червні 1434 р. здобуло Чембало, зруйнувало Каламіту і готувалось до штурму Солхату, який на той час був столицею Кримського улусу Орди. На той час у татар ще не існувало власної держави, не було хана та війська, хоча представники знаті могли зібрати від 3 до 6 тис. воїнів. Натомість до Солхату просувалось військо генуезців чисельністю 8—10 тис. чол. з артилерією. Знаючи, що ворог може штурмом здобути місто та розграбувати його, кримці вирішили дати бій на підступах до столиці, вдало вибравши час та місце для атаки. 22 червня, коли вершники кримців атакували генуезьке військо, яке перебувало на марші. Татари застосували тактику маневреного бою, коли кінні лучники під час руху здійснили масований обстріл ворога, а потім добивали військо супротивника, яке панічно відступало. Кримці не застосували якоїсь революційної зброї чи надможливостей — запорукою їх успіху стала грамотна ефективна тактика у поєднанні з великою кількістю похибок ворога. Як результат — великі втрати війська К. Ломелліно (приблизно 2 тис. чол.) та провал наступу на Солхат. Поразка у битві змусила Геную відмовитись від силового вирішення конфлікту та укласти з татарами мирну угоду. У 1441 р. Феодоро та Генуя уклали мирну угоду, однак жодна із сторін не досягла бажаного результату, на відміну від кримців, які отримали гучну перемогу, дістали чималу данину та захистили власні території. Битва поблизу Солхату стала одним з перших тривожних дзвіночків для держав, які межували з Кримом, і засвідчила великий потенціал війська кримців.

1. Громенко С. *Перші гармати в Криму. Велика війна 1434 року*. Закінчення Дата запису: 15.06.2016. URL: <https://ua.krymr.com/a/27798682.html> (дата звернення: 15.11.2025).
2. Мавріна О.С. *Виникнення та становлення Кримського ханату (XV століття)*. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Спеціальність 07.00.02. Всесвітня історія. Київ 2005. 196 с.
3. Hryszko R. *Z Genui nad Morze Czarne*. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze «Historia Iagellonica», 2004. 329 s.
4. Damian I. La disfatta di Solgat (Crimea) e i suoi echi nei trattati d'arte militare rinascimentale. *Ephemeris Dacoromana*. XIII. 2011. P. 129—144.
5. Papacostea S. Une révolte anti-génoise en mer Noire et la riposte de Gênes (1433—1434). *La Mer Noire, carrefour des grandes routes intercontinentales, 1204—1453*. Bucarest, 2006. P. 259—275.
6. Agosto A. Due lettere inedite sugli eventi dei Cembalo e di Sorgati en Grimee nel 1434. *Atti della Società Ligure di Storia Patria. Nuova Serie*. № 7 (91). 1977. P. 509—517.
7. Diario del Consilio di Basilio di Andrea Gatari. Wackernagel. Studien und Quellen zur Geschichte des Konzil von Basel. Vol. V. Basel, 1885. S. 406—408.
8. Vasiliu K. Sur la seigneurie de «Teodoro» en Crimée au XV-e siècle a l'occasion d'un nouveau document. *Mélanges de l'Ecole Roumaine en France. Première partie*. Paris. 1929. P. 229—336.
9. Canale M.C. *Commentari storici della Crimea, del suo commercio e dei suoi dominatori dalle origini fino ai nostri*. Voi. II. Genova: De'Sordo-Muti, 1855. 481 p.
10. Пилипчук Я.В. Крим у політиці Джучидів (кінець XIII ст. — третя чверть XV ст.). *Крим від античності до сьогодення. Історичні студії*. Київ 2014. С. 40—62.
11. Chalcocondil L. *Expuneri istorice*. Ed. V. Grecu. București: Editura Academiei Republicii Populare, 1958. 356 p.
12. Громенко С. *Сторінки кримської історії: Каффа, Солхат і Феодоро між війною та миром*. Дата запису: 17.11.2024. URL: <https://ua.krymr.com/a/kaffa-solkhat-feodoro-istoria-krym/33205327.html>
13. Jorga N. *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XV siècle*. ROL. Paris, 1896. Vol. IV—VIII. 680 p.
14. Agosto A. Nuovi reperti archivistici genovesi dell' «Officium Provisionis Romaniae» sulla guerra di Cembalo (1434). *Byzantino-bulgarica*. № 7. 1981. P. 103—108.
15. Stella G. *Annales Genuenses ab anno 1298 usque ad finem anni 1419 deducti; et per Johannem ejus fratrem continuati usque ad annum 1435. Rerum Halicarum Scriptores*. T. XVII. Mediolani, 1730. P. 945—1318.
16. Musso R. *Carlo Lomellini*. Dizionario Biografico degli Italiani. Vol. 65 (2005). URL: https://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-lomellini_%28Dizionario-Biografico%29/.

17. Maggiorotti L.A. *Architetti e architetture military. L'opera del genio Italiano all'estero*. Gli architetti militari. Voi. 1. Medio Evo. [Rome]. 1933. 635 p.
 18. Barbaro J. *Travels of Josaphat Barbaro, Ambassador from Venice to Tanna*. 1873. URL: <https://franpritchett.com/00generallinks/kerr/vol01chap19.html>
 19. Inalcik H. The Khan and the Tribal Aristocracy: The Crimean Khanate under Sahib Giray. *Harvard Ukrainian Studies*. Vol. 3—4. 1979—80. P. 445—466.
 20. Manfroni C. Due nuovi documenti per la storia della marineria genovese. *Giornale storico e letterario della Liguria*. Anno V. Fasc. 1—2. Gennaio; Febbraio. *La Spezia: Società d'Incoraggiamento editrice*. 1904. P. 32—42.
 21. Plewczynski M. *Obertyn 1531*. Warszawa: Bellona, 1994. 231 s.
 22. Rossi G. *Storia della città di Ventimiglia*. Oneglia, 1886. 512 p.
 23. Мавріна О.С. Виникнення Кримського ханату в контексті політичної ситуації в Східній Європі кінця XIV — середини XV століття. *Сходознавство*. 2004. № 25—26. С. 55—77.
- REFERENCES
- Hromenko, S. (2016). *The first cannons in Crimea. The Great War of 1434. The End*. 15.06.2016. Retrieved from: <https://ua.krymr.com/a/27798682.html> [in Ukrainian].
 - Mavrina, O.S. (2005). *The emergence and formation of the Crimean Khanate (15th century)*. Kyiv [in Ukrainian].
 - Hryszko, R. (2004). *Genoa on the Black Sea*. Krakow: Towarzystwo Wydawnicze «Historia Iagellonica» [in Polish].
 - Damian, I. (2011). The defeat of Solgat (Crimea) and its echoes in Renaissance military treatises. *Ephemeris Dacoromana* (Vol. XIII, pp. 129—144) [in Italian].
 - Papacostea, S. (2006). An anti-Genoese revolt in the Black Sea and Genoa's response (1433—1434). *La Mer Noire, carrefour des grandes routes intercontinentales, 1204—1453* (Pp. 259—275). Bucarest [in France].
 - Agosto, A. (1977). Two unpublished letters on the events of the Cymbals and Sorgats en Grimee in. *Atti della Società Ligure di Storia Patria. Nuova Serie*, 17 (91), 509—517 [in Friulian].
 - (1885). *Diario del Consilio di Basilio di Andrea Gatari*. Wackernagel. Studies and Sources on the History of the Council of Basel (Vol. V, pp. 406—408). Basel [in Germany].
 - Vasiliu, K. (1929). On the lordship of «Teodoro» in Crimea in the fifteenth century on the occasion of a new document. *Melanges de l'Ecole Roumaine en France. Premiere partie* (Pp. 229—336). Paris [in France].
 - Canale, M.C. (1855). *Historical commentaries on Crimea, its trade and its rulers from its origins to the present day* (Vol. II). Genova: De'Sordo-Muti [in Italian].
 - Pylypchuk, Ya.V. (2014). Crimea in the politics of the Juchids (end of the 13th century — third quarter of the 15th century). *Krym vid antychnosti do sohodennia. Istorychni studii* (Pp. 40—62). Kyiv [in Ukrainian].
 - Chalcocondil, L., & Grecu, V. (Ed.). (1958). *Historical exhibitions*. Bucuresti: Editura Academiei Republicii Populare [in Romanian].
 - Hromenko, S. (2024). *Pages of Crimean history: Kaffa, Solhat and Theodoro between war and peace*. Retrieved from: <https://ua.krymr.com/a/kaffa-solkhat-feodoro-istoria-krym/33205327.html> [in Ukrainian].
 - Jorga, N. (1896). *Notes and extracts for use in the history of the crusades in the 15th century*. ROL (Vol. IV—VIII). Paris [in France].
 - Agosto, A. (1981). New Genoese archival findings from the «Officium Provisionis Romanie» on the war of Cembalo (1434). *Byzantino-bulgarica*, 7, 103—108 [in Italian].
 - Stella, G. (1730). The Genoese Annals, compiled from the year 1298 to the end of the year 1419; and continued by his brother John until the year 1435. *Rerum Halicarum Scriptores* (Vol. XVII, pp. 945—1318). Mediolani [in Latinian].
 - Musso, R. (2005). *Carlo Lomellini. Biographical Dictionary of Italians* (Vol. 65). Retrieved from: https://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-lomellini_%28Dizionario-Biografico%29/ [in Italian].
 - Maggiorotti, L.A. (1933). *Military Architects and Architecture. The Work of Italian Genius Abroad. Military Architects* (Voi. 1). Medio Evo [Rome] [in Italian].
 - Barbaro, J. (1873). *Travels of Josaphat Barbaro, Ambassador from Venice to Tanna*. Retrieved from: <https://franpritchett.com/00generallinks/kerr/vol01chap19.html>
 - Inalcik, H. (1979—80). The Khan and the Tribal Aristocracy: The Crimean Khanate under Sahib Giray. *Harvard Ukrainian Studies* (Vol. 3—4, pp. 445—466).
 - Manfroni, C. (1904). Two new documents on the history of the Genoese navy. *Historical and literary journal of Liguria*. Anno V. Fasc. 1—2. Gennaio; Febbraio. *La Spezia: Società d'Incoraggiamento editrice* (Pp. 32—42) [in Italian].
 - Plewczynski, M. (1994). *Obertyn 1531*. Warszawa: Bellona [in Polish].
 - Rossi, G. (1886). *History of the city of Ventimiglia*. Oneglia [in Italian].
 - Mavrina, O.S. (2004). The emergence of the Crimean Khanate in the context of the political situation in Eastern Europe at the end of the 14th — mid-15th centuries. *Skhodoznavstvo*, 25—26, 55—77 [in Ukrainian].